

Makale Geliş | Received: 14.10.2019
Makale Kabul | Accepted: 07.01.2020
Yayın Tarihi | Publication Date: 25.03.2020
DOI: 10.20981/kaygi.698734

Nazım GÖKEL

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kilis, TR
Kilis 7 Aralık University, Faculty of Arts and Humanities, Kilis, TR
ORCID: 0000-0003-4356-8563
ngokel@yahoo.com

Temsilin Zemini: Benzerlik ve Nedensellik

Öz

Çağdaş literatüre göre, felsefe tarihinde iki ayrı temsil kuramı mevcuttur: i) Benzerlikçi Temsil Kuramı ve (ii) Nedenselci Temsil Kuramı. İlk bölümde ve ikinci bölümde, çağdaş literatürde ele alınan şekilde ikinci kuramın ilk kuramı nasıl altüst ettiğini aktarmaya çalışacağım. Üçüncü bölümde ise, literatürdeki yaygın kanının aksine Nedenselci Kuram'ın Benzerlikçi Kuram'a yönelttiği eleştirilerdeki zayıflıklara ve yer yer hatalara işaret edeceğim. Benim görüşüme göre, Benzerlikçi Kuram eksik olabilir, hatta bir çok açıdan hatalı yanları da olabilir; fakat Nedenselcilerin Benzerlikçilere yönelttiği eleştiri okları ayrıntılı bir şekilde ele alındığında aslında hiç bir okun hedefi vurmadığı görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Benzerlik, Nedensellik, Temsil, Yönelimsellik, Uzlaşım.

The Ground of Representation: Resemblance and Causality

Abstract

According to the contemporary literature, there are two different theories of representation in the history of philosophy: (i) Resemblance Theory of Representation and (ii) Causal Theory of Representation. In the first and second parts, I will try to explain, as it stands in the contemporary literature, how the latter brings down the fall of the former. In the third part, contrary to the received view in the literature, I will point out some of the weaknesses and sometimes errors in the arguments of the Causal Theory against the Resemblance Theory. According to my view, Resemblance Theory might be incomplete, it could have false aspects in many ways; but when the criticism addressed by the Causal Theorists against the Resemblance Theorists is treated in detail, it will become clear that none of the arguments really hits the target.

Keywords: Resemblance, Causality, Representation, Intentionality, Convention.

“Öncelikle, insan etkinliğinin karmaşıklıklarını açıklama noktasında muhtemelen başarıya ulaşabilecek yegane psikoloji içsel temsilleri öne sürmek zorundadır. Bu öncül, radikal davranışçılar (hem psikolojideki hem de felsefedeki—hem Watson ve Skinner, hem de Ryle ve Malcolm) haricinde hemen hemen herkes tarafından aşıkarak değerlendirilmiştir. Descartes *bunun* haricinde hemen hemen her şeyden şüphe etmişti.” (Dennett 1978/1998: 119-122).

“Her işaret *kendi başına* ölüdür, ona can veren *nedir?*” (Wittgenstein 1953/1986: §432).

Temsilin Zemini: Benzerlik ve Nedensellik¹

Tedbiri elden bırakmayan deneyimci bir filozof, dış dünyadaki nesnelere ile girdiğimiz duyuşsal bağlantıyı esas alarak bilişsel hallerimizin *bir çoğunun* zemininde duyu-deneyimlerimizin yattığını söyleyebilir. Dış dünya ile duyuşsal bağlantımızın kesintiye uğradığı durumlarda ise (gözlerimizi kapattığımızda, vb.) hala zihnimize etkisini bir şekilde sürdüren duyu-içerikleri vasıtasıyla düşünmeye ve böylesi bir düşünme faaliyeti neticesinde de bilgi iddialarında bulunmaya devam edebildiğimizi iddia edebilir. Bu duyu-içeriklerinin *bir yönüyle* felsefe tarihindeki en bilinen adı ise “temsil”dir.² Zihnimize oluşan bu temsiller, esasında gündelik hayat

---

¹ Bu makalede geçen İngilizce metinlerden Türkçeye çevirilerin hepsi bana aittir. Aksi belirtilmediği takdirde, çeviri metnin içinde geçen italik vurgular yazara aittir. Bu makalenin hakemlerine yorumları ve eleştirileri için teşekkür ederim.

² Bu makalenin hakemlerinden birisinin yorumuna burada değinmek istiyorum. Hakemin yorumuna göre: “‘representation’ terimini ‘temsil’ diye karşılamak doğru değildir. Türkçeye ‘tasarım’ olarak çevrilmesi daha uygundur. Özellikle deneyimlediğimiz nesnelere zihnimize bir temsilden değil tasarımından söz ederiz. Zaten temsil daha ziyade aynı düzlemdeki iki şeyin arasında olur. Söz gelimi avukatın müvekkilini temsil etmesi, onun yerine karar alması anlamına gelir. Yani temsil, temsil edilen şeyin yerine geçer. Oysa makalenin ele aldığı konu algı içeriklerinin doğasına dair tartışmalara odaklanıyor.” Burada birkaç noktayı tek tek açıklığa kavuşturmak istiyorum: (a) Bu makalenin konusu özel olarak algı içeriklerinin doğasına dair bir tartışmanın ötesinde daha genelinde “representation” teriminin kullanıldığı çeşitli alanlarda (estetikten siyasete, zihinden zihin dışında gerçekleşen doğa olaylarına kadar çeşitli alanlarda) literatüre hâkim olan genel temsil kuramları (b) Hakemin sunduğu kavramsal çerçevenin uygun olması için ilk önce İngilizce literatür içerisinde böyle bir ayrımın terim bazında yapılmış olması gerekir; en nihayetinde bu makalenin hedef aldığı literatür Anglosakson felsefe geleneğindeki İngilizce yazılmış eserlerden oluşuyor. Bu literatüre baktığımda ise, ben yazarın öngördüğü terim ayrılığını Anglosakson felsefe geleneğinde göremiyorum. Birkaç örnek üzerinden açıklayalım: “The fundamental idea is that a system, S, represents a property, F, if and only if S has the function of indicating (providing information about) the F of a certain domain of objects.... A speedometer (S) represents the speed (F) of a car.” (Dretske 1995: 2). Burada kullanılan terimin fiil hali olarak “represent” geçiyor ve dikkat edilirse verilen örnek de bir arabanın hız göstergesinin arabanın hızını temsil etmesi. Arabanın hız göstergesi zihinsel bir varlık değildir, yine aynı şekilde arabanın hızı da zihinsel bir fenomene tekabül etmiyor; dolayısıyla

meşgalelerimizden tutun da en soyut derecedeki düşünsel faaliyetlere kadar (matematik, geometri, görsel sanatlar, müzik, siyaset gibi alanlarda; A noktasından B noktasına olan bir yolculuğu gerçekleştirmek gibi gündelik bir yaşam görevinde, karşıdaki kişinin zihin sahibi bir varlık olduğunun temsil edilmesi gibi etik bir meselede, vb.) hemen hemen her alanda karşımıza bir şekilde çıkar ve temsilin varlığının reddiyesi gerçekten çok zor bir iştir; Strawson’ın bilincin varlığını reddedenler için söylediğini temsil meselesine uygulayacak olursak temsil faaliyetinin kendisini kullanarak “temsil yoktur” demek gülünç bir duruma düşmek olur (Strawson 2018).

Peki, bu temsil dediğimiz şeyin zemini nedir? Örneğin gözlerimizi kapattığımız zamanı esas aldığımızda az önce gördüğümüz nesnenin zihnimize bıraktığı küçük bir resmi/görsel kopyası vasıtasıyla mı yoksa (herhangi bir benzerlik ilişkisi olmadan) sadece duyu organı ve duyu nesnesi arasında gerçekleşen nedensellik ilişkisi üzerinden mi bu temsiller oluşur? 20.yy zihin felsefesinde ele alınan şekliyle iki ayrı temsil kuramı olduğu düşünülür: i) Benzerlikçi Temsil Kuramı [Bundan sonra kısaca “BTK” olarak kısaltılacak] ve (ii) Nedenselci Temsil Kuramı [Bundan sonra kısaca “NTK” olarak

---

burada bahsedilen ilişki iki gayri zihinsel nesne/olay arasında vuku buluyor ve vuku bulan bu ilişki “representation” kelimesi ile ifade ediliyor. Eğer hakemin öngördüğü şekilde literatürde temsil ve tasarım arasında bir ayrım olmuş olsaydı, bu makalenin baz aldığı literatürde de bu terim ayrılıklarını görmüş olmalıydık. Fakat, ne yazık ki böylesi bir ayrım Anglosakson felsefe literatüründeki tartışmalarda yerini bulmuyor. Diğer bir deyişle, “representation” terimi yeri geldiğinde zihinsel bir varlık ve zihinsel varlığın deneyim nesnesi ile kurduğu ilişki için, yeri geldiğinde gayri zihinsel bir varlık ve onunla bir biçimde (benzerlik veya nedensellik ilişkisi nedeniyle) ilişki içine girdiği gayri zihinsel bir nesne/olay arasındaki ilişki için de kullanılıyor. Bu türden örneklerin kullanıldığı kaynaklar için bkz. Cummins 1989; Cummins 1996; Dretske 1988; Dretske 1995; Fodor 1987; Fodor 1992; Goodman 1969 (c) Hakemin işaret ettiği örnekteki bir avukatın müvekkilini temsil etmesi, onun yerine karar alması ise temsilin çeşitlerinden siyasi/hukuki temsil çeşidine girer; fakat şu iki meselenin açıklığa kavuşturulması gerekir, bir şeyin yerine durmak ile (İng., “stand for”) bir şeyin yerine geçmek (İng., “replace”) aynı anlamlara gelmez. Sözcüğü, şu anda önümde duran üç cisme bir temsil görevi atayabilirim: “Bu kalem x bağlamında Hamlet’i temsil etsin, bu makas x bağlamında Hamlet’in amcasını temsil etsin, bu silgi x bağlamında Hamlet’in annesini temsil etsin”. Bu temsil görevi tayinlerini icra ettikten sonra size Hamlet eserinden bir sahneyi canlandırabilirim. Fakat, bu canlandırma esnasında kalem, makas ve silgi gibi nesnelere temsil ettikleri nesnelere yerine dururlar, onları temsil ederler; fakat bizatihi o nesnelere yerine geçmezler. Benzer şekilde, bir sembolün bir şeyi temsil ettiği, onun yerine durduğu söylenirken (örneğin, “‘a=a’ symbol stands for/represents the identity relation”; “the symbol/name ‘Aristotle’ stands for/represents the famous student of Plato”) o sembolün sembolize ettiği şeyin yerine geçtiği söylenmez. Temsil eğer temsil ettiği nesnenin yerine geçerse zaten artık bir temsil ilişkisinden de bahsedemeyiz. Dolayısıyla, avukat-müvekkil örneğindeki gibi bir durum da dahil olmak üzere, temsil edenin temsil edilenin yerine geçmesi doğru değildir.

kısaltılacak].³ Bu makalede, ilk önce bu BTK'nın bilinen en basit versiyonunu ve bu kurama yöneltilen eleştirileri ele alacağım. Daha sonra, NTK'nın basit versiyonundan hareketle önceki kuramın, en azından literatürdeki görüşe göre, eksikliklerini ve yanlışlıklarını bu basit versiyonun nasıl giderebileceğinden bahsedeceğim. Üçüncü bölümde ise, bu temsil literatüründe yanlış giden bir noktayı açıklığa kavuşturmaya çalışacağım. Benim görüşüme göre, NTK savunucuları BTK'nı eleştirmeye çalışırken genel olarak kabul gören uzlaşımlardan hareket ederek temsile dair bir takım ilkeler ve varsayımlar öne sürmektedir. Fakat, bu bahsi geçen ilkeler ve varsayımlar sanılanın aksine evrensellikten uzak ilke ve varsayımlar ise, bunlar vasıtasıyla gerçekleştirilen eleştiri BTK'na zarar vermez. Bütün bunlara rağmen, BTK yine de yanlış bir kuram olabilir; ama NTK'nın yönelttiği eleştiriler nedeniyle bu yanlışlık ortaya çıkmaz.

I. Benzerlik: Naif Benzerlik Kuramı

Bilinen en eski temsil kuramı, hatta kimilerine göre Aristoteles'e dayanan⁴ temsil görüşü, Naif Benzerlik Kuramı'dır [Bundan sonra kısaca “NBK” olarak kısaltılacak] (Goodman 1969).⁵ Bu görüşe göre, dünyayı tecrübe etmemizi ve onun hakkında düşüncelere sahip olmamızı sağlayan şey zihnin dünya ile kurduğu resimsel bağlantıdır. Diğer bir deyişle, zihin dünyanın bir aynası gibidir ve zihni içerikler kafamızın içinde oluşan görsel temsillerdir.⁶ Temsilsel ilişkinin zemini ancak temsil-edilen

---

³ Bu yaklaşıma katılmadığımı en azından bir dipnotta belirtmek isterim. Başka bir makalede görüşümün ayrıntılarını açıklayacağım.

⁴ Her ne kadar yaygın kanı bu yönde olsa da bu kanının Aristoteles'in söylediklerinin yanlış yorumlanmasından, aşırı basitleştirilmesi sonucu yapılan bir hatadan kaynaklandığını düşünüyorum. Başka bir makalede bu konuyu ele alacağım.

⁵ Goodman aslen “the naive view of the similarity theory” (T., “Benzerlik Kuramının Naif Görüşü”) terimini kullanır. Genel olarak literatürdeki yazarlar BTK'nı eleştirirken akıllarında hep bu naif versiyon olduğu için BTK'nı bu naif versiyonu üzerinden eleştirirler (Bkz. Fodor 1992: 33). Halbuki, BTK'nın naif versiyonunda olan bir eksiklik ve hatanın BTK'nın bütün versiyonlarında geçerli olduğunu göstermek için esasen başka argümanlara ihtiyaç vardır. Literatürde bu noktanın atlandığını düşünüyorum. İnsanlar genelde NBK'nın BTK'nın kalbi olduğunu düşündükleri için birincisine yöneltilen eleştirilerin BTK'nın bütün versiyonlarında da aynı şiddette geçerli olduğunu düşünmektedirler.

⁶ Ayna benzetmesi görme eylemine dayalı bir benzetme olduğu için burada görsel temsiller üzerinden gitmeyi tercih ettim; fakat en azından bir dipnotta görme organı vasıtasıyla elde edilen görsel temsiller dışında diğer duyu organları vasıtasıyla da elde edilebilecek olan diğer temsil türlerinin var olduğunu belirtmek isterim. Çoğu zaman benzerlik ilişkisi görselliğe dayandırıldığı için çoğu örnek de görsel temsillerden seçilmiştir.

nesne/durum⁷ ile temsil-eden arasındaki *uygun* ve *direkt* olan bir benzerlik ilişkisi vasıtasıyla açıklanabilir. Bu görüşü şu şekilde formüle edebiliriz: “A, B’yi temsil eder ancak ve ancak A B’ye kayda değer bir biçimde benziyor ise” (Goodman 1969: 3).

Bu görüş, özellikle Nelson Goodman’ın (1969) öncülük ettiği yeni akımın ve bilişsel devrimlerin etkisiyle amansızca eleştirilmiş ve 20.yy’ın önemli bir bölümünde yerini tamamıyla NTK’na bırakmıştır.⁸ Nedenselci kuramsal kaynaklara başvuran bu yeni akım artık neredeyse felsefi bir trend halini almıştır, hatta öyle ki NBK’nın adı sadece NTK’nın güçlü yanlarını arada unutanlara hatırlatmak için sadece laf arasında geçmeye başlamıştır. Bu felsefi trende göre, NBK ve genel olarak da BTK adı ancak tarihin tozlu sahnelerinde hatırlanacak bir isme dönüşmüştür. Şimdi, NTK’nın savunucuları penceresinden bakıldığında, özel olarak NBK’nın genel olarak da BTK’nın eksikliklerini ve hatalarını teker teker gözden geçirelim.

Diyelim ki Nazım Hikmet’in bizatihi kendisi—“B” diyelim—ve onun bir resmi—“A” diyelim—arasında kayda değer bir benzerlik ilişkisi söz konusu olsun. Eğer A B’ye benzerse, NBK’na göre “A, B’yi temsil eder” dememiz gereklidir. Fakat, şunu da tespit etmemiz şarttır: Eğer A B’ye benziyorsa, B de A’ya benziyordur. Benzerlik simetrik bir ilişkidir. Halbuki, A’nın B’yi resmettiğini, dolayısıyla temsil ettiğini söylerken, bunun tersini söylemekten kaçınıyoruz, yani “Nazım Hikmet de aslında kendi resminin temsilidir” demeyiz. Temsil ilişkisi simetrik bir ilişki değildir. Dolayısıyla, NBK temsilin bu simetrik olmama özelliğini açıklamaktan yoksundur diyebiliriz (Goodman 1969: 4).⁹

İkinci olarak, benzerlik ilişkisinin geçişli (İng., “transitive”) bir ilişki olduğunu söylemeliyiz: Eğer A ve B nesnelere F-özelliği bakımından birbirlerine benziyorsa ve C nesnesi de B nesnesine F-özelliği açısından benziyorsa, A ve C nesnelere de aynı özellik bakımından doğal olarak birbirlerine benzediğini söylemeliyiz (Goodman 1969: 4). Az önceki örnek bağlamında değerlendirelim. Bu sefer daha önceki nesnelere ek

---

⁷ Basitleştirmek için nesne ve durum kategorilerini bu makale kapsamında eş olarak almayı tercih ettim.

⁸ Sayıları her ne kadar azalmış olsa da ve Naif Benzerlik Kuramı’ndaki eksiklikleri kabul etmiş olsalar da, hala Benzerlikçi Temsil Kuramı’nın farklı versiyonlarını savunan çağdaş felsefeciler bulunmaktadır. Bkz., Cummins 1989 (Chapter 8-11); Cummins 1996 (Chapter 7-8); O’Brien and Opie 2004: 1-20; Bartels 2006: 7-19.

⁹ Ayrıca krş., Fodor 1992: 33; Cummins 1989: 27-34.

olarak Nazım Hikmet’in tek-yumurta ikizi, seyyah olan “Fazıl Hikmet” isimli bir varlığı da— “C” diyelim— ele alalım. A ve B nesnelere (çene yapısı, saç rengi, vb.) F-özelliği bakımından birbirine benzediğini söyleyebiliriz ve C ile B arasında da F-özelliği bakımından bir benzerlik bulunduğu göre, A ve C’nin de birbirine benzediğini söylemek zorundayız. Fakat temsil ilişkisi geçişli bir ilişki değildir; çünkü A’nın B’yi temsil ettiği olgusundan hareketle aynı zamanda A’nın C’yi de temsil ettiğini çıkarımlamak hatalı bir çıkarım olur.¹⁰ Sözcüğü, eğer bir fotoğraf sanatçısı Nazım Hikmet’in resmini çekmişse, bu fotoğrafın ancak ve ancak fotoğrafı çekilen kişiyi, yani Nazım Hikmet’i temsil ettiğini söyleriz, çünkü Nazım Hikmet’in fotoğrafı ile Nazım Hikmet’in kendisi arasında bir nedensellik ilişkisi vuku bulmuştur; halbuki, sözcüğü bu fotoğrafın çekildiği esnada çok uzaklarda bir seyahatte olan Fazıl Hikmet’in o fotoğraf ile bir nedensellik ilişkisi oluşmamıştır. Bu yüzden o fotoğrafın Fazıl Hikmet’i de temsil ettiğini söyleyemeyiz. Temsil ilişkisinin bu özelliğine de “geçişsizlik özelliği” diyelim.¹¹

Üçüncü olarak, benzerlik ilişkisi dönüşlü (İng., “reflexive”) bir ilişkidir: A, her şeyden çok, en fazla kendine benzer. Bu çok aşikar bir tezdur. Herhangi bir şeye en çok benzeyen şey ancak o şeyin kendisi olabilir. Nazım Hikmet’in resmine en çok Nazım Hikmet’in o resmi benzer, Nazım Hikmet’in kendisine en çok Nazım Hikmet’in ta

---

¹⁰ Ek olarak, şöyle bir sorun ile de karşı karşıya kalırız: NBK’na göre, “A, B’yi temsil eder ancak A B’ye kayda değer bir biçimde benziyor ise” demiştik. Nazım Hikmet ile onun tek yumurta ikizi olan Fazıl Hikmet’i ele alalım. Bu ikisi arasında neredeyse birebir bir benzerlik ilişkisinin olduğu söylenebilir, hatta aynı kıyafetleri giydiklerinde hangisinin şair hangisinin seyyah olduğunu ayırt edemeyebiliriz. NBK’na göre, bu ikisi arasında oldukça kayda değer bir benzerlik bulunmaktadır, dolayısıyla birisinin diğerini temsil ettiğini söylemek zorundayız. Halbuki aslında gerçek böyle değildir: O ikisinden hiçbiri diğerini temsil etmez (Goodman 1969: 4).

¹¹ Her ne kadar aynı isimle anmasa da Fodor’un “temsil ilişkisinin tekilliği” (İng. “the singularity of representation”) ismiyle işaret ettiği özellik ile buradaki “geçişsizlik özelliği” aynı özelliktir. Fodor’a göre, benzerlikçi bir kuram temsil ilişkisinin tekilliği ölçütünü sağlayamaz. Örneğin, *bu kaplan* kavramı sadece karşımızda duran bir kaplanı temsil eder. *Bu kaplan* kavramı, genel olan kaplan kavramından farklıdır; çünkü ikincisinin kaplamında bütün kaplanlar varken, ilkinin kaplamında sadece tek bir kaplan vardır. Muhakkak şu an karşımızda duran kaplanı benzeyen birçok kaplan da mevcut olabilir; fakat *bu kaplan* kavramı ile temsil edilen karşımızda duran tek bir kaplandır. Benzerlikçi görüşe göre, bütün kaplanlar birbirlerine birçok açıdan benzediği için *bu kaplan* kavramı kullanıldığında sadece karşımızda duran bir kaplan değil, aynı zamanda ona benzeyen bütün diğer kaplanlar da temsil edilmelidir. Fakat, işin aslı böyle değildir; çünkü *bu kaplan* kavramı sadece ama sadece tek bir kaplanı temsil eder. İşte Fodor’a göre, temsil ilişkisinin bu tekillik özelliği Benzerlikçi Kuram vasıtasıyla açıklanamaz. Bkz. Fodor 1992: 33-35.

kendisi benzer, vs. Diğer bir yandan, mesele temsil ilişkisinin mahiyetine geldiğinde temsilin dönüşlü bir ilişki olduğunu söylemekten kaçınılız (Goodman 1969: 4); zira zaten herhangi bir şeyin A “temsil” olarak addedilmesi için o şeyin A kendisi dışında bir şeye, mesela B’ye gönderim yapabilmesi, bir biçimde o nesneyi bir sunum kipinde sunabilmesi şarttır. Şu an elimdeki makası sizlere göstererek “bu Hamlet’in amcası’nı temsil etsin”, “şu kalem Hamlet’i temsil etsin”, “şu şarap kadehi Ophelia’yı temsil etsin”, vb., sözler söyleyerek normal şartlarda bu temsili yüklere sahip olmayan nesnelere temsil işlevleri atayarak Shakespeare’in “Hamlet” isimli oyunundan bir sahneyi sizlere bir sunum kipinde temsil edebilirim; yani aslında kendisi bizatihi temsil ürünü olan bir eseri tekrar başka araçlar kullanarak temsil edebilirim.¹² Burada önemli olan nokta şudur: Herhangi bir şey hep kendisi dışında başka bir şeyi temsil etmesi itibari ile bir temsil olarak kabul edilir. Temsil, bir temsil nesnesi ile temsil aracı arasında kurulan ilişkidir ve bu temsil aracını kendi haricindeki nesnelere veya olayları temsil etmek için kullanılırız. Buna da temsilin dönüşsüzlük özelliği diyelim.

Buraya kadar aslında temsilin üç koşulu olan simetrik-olmama, geçişsiz olma ve dönüşsüz olma gibi özelliklerinden hiçbirisini NBK’nın sağlamadığını görmüş olduk. Şimdi, NBK’nın temsilin zorunlu-yeterli koşullarını da aslında sağlayıp sağlamadığına yakından bir bakalım. NBK’nı şu ifade ile formüle etmiştik: “A, B’yi temsil eder ancak ve ancak A B’ye kayda değer bir biçimde benziyor ise”. Şimdi bu tezi iki ayrı şekilde formüle edelim:

- (i) *Sadece* A ve B arasındaki kayda değer olan benzerlik ilişkisi durumları (İng. “cases of resemblance relations”) A’nın B’yi temsil etmesini sağlar.
- (ii) A ve B arasındaki kayda değer benzerlik ilişkisi durumlarının *hepsi* A’nın B’yi temsil etmesini sağlar.

Özellikle görsel sanatların büyük bir çoğunluğunda, sanat eserindeki birtakım görseller vasıtasıyla bir şeylerin temsil edildiği düşünülür. Örneğin, bir tiyatro sahnesinde birkaç tiyatro oyuncusunun Shakespeare’in *Hamlet* oyununu sahnelediğini

---

¹² Temsil araçları, temsil içerikleri ve özne arasındaki üçlü ilişkiyi başka bir makalede daha derinlemesine ele alacağım. Burada sadece bir örnek olarak bu ilişkiyi zikretmenin kafi olduğu kanaatindeyim.

düşünelim. Babasının beklenmedik ölüm haberini alan Hamlet karakterine hayat veren oyuncunun Hamlet’in o andaki haleti-ruhiyesini etüt etmiş olduğunu, oyunda o sahne geldiğinde o haleti-ruhiyeye büründüğünü düşünürüz. Aslında seyirciler onun gerçekte Hamlet olmadığını bilir—hatta Hamlet karakterinin aslında bir kurgu karakteri olduğunu da bilerek oyuna gelmiş olabilir—; fakat yine de tiyatro oyuncusu Shakespeare’in kitabında sunduğu haliyle (mesela, giyim kuşama, konuşma tarzı, karakter özellikleri, vb.) Hamlet’i canlandırmaya çalışır. Kitapta sunulan Hamlet karakterine benzerliği ölçüsünden hareket ederek seyirciler de bu Hamlet performansını ayakta alkışlayabilir—belki de sahnede kendinden geçerek tam anlamıyla onun Hamlet ile *bir* olduğunu düşünerek—. Yine de bu tür örneklerden hareket ederek temsilin gerçek zemininin benzerlik olduğunu düşünmek (çoğu kişiye göre) hatalıdır; çünkü bir kişinin Hamlet ile hiçbir ortak yönü, benzerliği olmadığı durumlarda bile hala o kişinin Hamlet’i temsil ettiği söylenebilir. Sözgelisi, Hamlet’in babasının ölüm haberini aldığı esnada onun da aynı haleti ruhiyede olmasına aslında gerek yoktur, gerekli olan şey o kişinin *miş-gibi* yapma sanatındaki becerileridir. Diğer bir yandan, bir kişi Hamlet’e birçok açıdan benziyor da olabilir: aynı göz rengine sahip olabilir, melankolik bir karakteri olabilir, adaletsizliğe tahammülü düşük olabilir, vb. Fakat, tiyatro sahnesinin üzerine çıkan bu kişinin Hamlet karakterini temsil etme gibi bir niyeti hiç yoksa, hatta Hamlet karakterini hiç duymamışsa, sadece Hamlet’e belirli açılardan benzerliğine bakarak ondan Hamlet’i temsil etmesini beklemek de saçma olacaktır.¹³ Bu iki karşı-örnekten hareketle şu sonuca ulaşırız: Benzerlik ilişkisi A’nın B’yi temsil etmesi için ne zorunludur ne de yeterlidir.

---

¹³ Bu iki örnek de bana aittir. Krş. Putnam 1981: 1-2. Putnam’ın meşhur örneğinde bir grup karınca kumda sürünürken kaza eseri Churchill’in resmini çizmiş olabilirler. Bu durumda, onlara Churchill’in resmini çizme gibi bir amaç atfedemeyeceğimiz için, hiç kimse—oradaki resim gerçekten de Churchill’in mükemmel bir portresi olsa bile— o karıncaların Churchill’i temsil edecek bir sanat eseri ortaya koyduğunu iddia etmez. Putnam, bu ve benzeri örneklerden hareket ederek benzerlik durumlarının hepsinin temsil ilişkisini tesis etmediği imasında bulunur. Nedenselci saiklerden hareket ederek Benzerlik Kuramı’na yöneltilen eleştirilere karşı eleştiriler için bkz. French 2003: 1272-1483; Auletta 2002: 83-113. Auletta benzerlik kuramına asimetri, tekillik, vb., açılardan yöneltilen eleştirilerin aslında oldukça sınırlı ve göreceli bir perspektifi açığa çıkardığını iddia eder. Bazı bağlamlar söz konusu olduğunda, örneğin, (yaygın kanının aksine) Churchill bir insan olarak kendi resminin de temsili olarak pekala kullanılabilir. Auletta’nın düşüncelerinin bir eleştirisi için bkz. Palma 2003: 397-399; Reboul 2003:389-395. Auletta’nın cevabı için bkz. Auletta 2003: 401-417.

NTK’na göre, BTK’nın kalbini oluşturan NBK umutsuz bir kuramdır, ne yapılsa yapılsın bu sorunlardan kurtulamaz. Hal böyleyken de aslında bütün benzerlikçi sezgilerimizden vazgeçmemiz şarttır. Diğer bölümde, NTK’nın en basit versiyonu olan Basit Nedenselci Kuram (İng., “crude causal theory”) çerçevesinden hareket ederek bu sorunların nasıl çözüme kavuşturulduğuna şimdi bakabiliriz.

II. Basit Nedenselci Kuram

Languages of Art kitabında Nelson Goodman resimsel/benzerlikçi temsil görüşünü eleştirir ve temsilin bir benzerlik ilişkisinden değil, gönderim ilişkisinden doğduğunu iddia eder. Goodman’ın eleştirisinin asıl hedefi sanattaki temsil kavramının benzerlik üzerine kurulması idi. Fakat, bu eleştirinin genel olarak bütün temsil çeşitlerinde geçerli olduğu düşünülmüş olmalı ki zihin felsefesi literatüründe de zihni temsillerin benzerlik üzerine değil nedensellik üzerine kurulması gerektiği görüşü (kısmen Goodman’ın eleştirisi nedeniyle) yaygınlaşmıştır.¹⁴ Bu nedenselci kuram, en basit ifadesiyle (bundan sonra “Basit Nedenselci Kuram” olarak anılacak ve “BNK” olarak kısaltılacaktır) şöyle dile getirilebilir: “A, B’nin temsilidir ancak ve ancak A ve B arasında uygun ve doğru bir nedensel korelasyon vuku bulmuşsa”.¹⁵ Şimdi, nedenselci akımı savunan felsefecilerin ilk bölümde formüle edilen temsilin ölçütleri üzerinden giderek NBK’a nasıl üstünlük kurduklarını açıklayalım.

İlk olarak şu tespitte bulunmalıyız: Nedensellik, simetrik bir ilişki değildir. Bu açıdan bakıldığında BNK temsilin ölçütlerinden ilkinin sağlamış görünüyör. Herhangi iki olay arasındaki nedensel bir ilişki söz konusu olduğunda, nedenden sonuca sadece tek yönlü bir bilet vardır, sonuçtan tekrar nedene dönüş bileti yoktur. Diğer bir deyişle, neden ve sonuç arasında bir simetri yoktur (Fodor 1992: 35).¹⁶ İki farklı örnek ile

---

¹⁴ Zihin felsefesi literatüründeki önemli figürlerden birisi olan Fodor, Nedenselci Temsil Kuramı’nı savunur. Fodor da kısmen Goodman’ın açtığı yoldan giderek temsil ilişkisinin nesnel bir ilişki olması gerektiği ve benzerlik ilişkisinin bu nesnellik şartını yerine getirmekten çok uzak olduğu fikrindedir, kendi ifadesiyle “birisi benzerliğin doğal düzenin bir parçası olup olmadığını (yoksa, bir yerde, sadece gören kişiye göre değişip değişmediğini) merak eder” (Fodor 1992: 33).

¹⁵ Fodor bu versiyona “Kaba Nedensel Kuram” (İng., “crude causal theory”) ismini verir.

¹⁶ Bu görüşün bazı savunucuları ayrıca sonuca bakılarak nedenin okunabileceği tezine, yani sonuca bakarak bu sonucu önceleyen neden hakkında bir şeyler öğrenilebileceği iddiasına inanırlar. Zira, eğer

üstünden geçelim. Bir fotoğrafçı deklanşöre bastığı anda karşıda duran kişi olan Nazım Hikmet’in fotoğrafını çekecektir. Fotoğraf makinesinden çıkan fotoğraf bu nedensel sürecin sonucu varlık sahnesinde yerini alır ve bu nedenle de o fotoğrafa “Nazım Hikmet’in bir temsilidir” deriz. Fakat, Nazım Hikmet’in kendisinin de aynı zamanda kendi fotoğrafını temsil ettiğini söylemeyiz; çünkü nedensellik ilişkisi tek taraflıdır, simetrik değildir. Şimdi doğada gerçekleşen bir olaya bakalım. Bir bal arısı nektar-zengini bir kaynak keşfedince o kaynağın yer ve uzaklık bilgisini diğer arılara aktarmak için bir dans gerçekleştirir, bal arısının bu dansının nektar-zengini kaynağın keşfini ve bulunulan mekana göre bu kaynağın uzaklığını temsil ettiğini söyleyelim. Nedenselcilere göre, nasıl ki nektar-zengini kaynağın bal arısı dansı sonucunda vuku bulduğunu söylemek saçma ise, aynı şekilde nektar-zengini kaynağın bal arısı dansını temsil ettiğini söylemek bir saçmalıktır. Nedensellik ilişkisi böylesi bir simetriye olanak vermez. Dolayısıyla, BNK’nın ilk şartı sağladığını söyleyebiliriz.

İkincisi, BNK temsilin ikinci şartı olan geçişsizlik şartını da yerine getirir; çünkü nedenselliğin doğasında geçişlilik olamaz. Nazım Hikmet’in fotoğrafı ile Nazım Hikmet’in bizatihi kendisi nedensel bir bağlantı içindedir, ilki diğerinin fotoğraf kamerası önünde durması sonucunda oluşmuştur. Fakat, bu sırada uzak diyarlarda seyyahlık faaliyetini sürdüren Nazım Hikmet’in ikiz kardeşi olan Fazıl Hikmet ile bahsi geçen fotoğraf arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamaz. Dolayısıyla, ne bu fotoğrafın aynı zamanda Fazıl Hikmet’in fotoğrafı olduğunu söyleriz, ne de bu fotoğrafın aynı

---

temsili ilişkisi bu anlamda sonuçtan nedene uzayan epistemik bir erişim olarak görülürse, ve eğer A ve B arasındaki nedensel ilişki A’nın B’ye neden olması vesilesiyle oluşmuşsa, o zaman birisi “B A’nın temsiliidir” veya “B A’yı temsil eder” diyebilir. Fodor’a göre, nedenselci temsil kuramının bu versiyonu—epistemik erişim versiyonu (İng., “epistemic access story”)— ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kalacaktır. Fodor’un hedef aldığı kuramın savunucuları olan Dretske ve Stampe’in görüşüne göre, bir barometre size havanın basıncını söyleyecektir ve şu an dışarıdaki hava durumunu temsil edecektir. Fakat, aynı şekilde şu da söylenebilir: Dışarıdaki hava durumu size şu an o barometrenin içinde bulunduğu hali de söyleyecektir. Eğer durum böyleyse, o zaman BNK’nın epistemik erişim versiyonunun aslında NBK’dan pek bir üstünlüğü de kalmaz; çünkü her ikisi de temsilin simetrik olmama şartını yerine getiremez. Bkz. Fodor 1992: 35. Ayrıca, epistemik erişim versiyonu temsilin tekillik özelliğini de sağlayamaz; çünkü nedensel bir ilişkiye bağlanan epistemik erişim versiyonu birden fazla içerik sunabilir. Fodor’un Stampe’den aldığı şu örneğine bakalım: Oturum Başkanı Mao’nun bir portresini incelediğimizde sözgelisi portre sadık bir portre ise, ve Mao’yu kel olarak gösteriyorsa, bu portreden hareketle Mao’nun da kel olduğunu öğrenmiş oluruz. Fakat, eğer Mao’nun bir ikizi olsaydı, o zaman portrenin aynı zamanda bu ikizi de kel olarak temsil ettiğini söylemek durumunda kalırdık.

zamanda Fazıl Hikmet’i de temsil ettiğini söyleriz. Bu yüzden de, BNK’ın temsilin ikinci koşulu olan geçişsizlik özelliğini de sağladığını söylemek durumundayız.

Üçüncüsü, BNK temsilin üçüncü esasi özelliği olan dönüşsüzlük özelliğini de sağlıyor gibi görünüyor; çünkü haddi zatında nedensellik ilişkisi dönüşlü bir ilişki değildir. Eğer bir şey A başka bir şeyin B nedeni ise, A kendi kendinin nedeni olamaz ve aynı şekilde B kendi kendinin sonucu olamaz. Bir şeyin aynı zamanda kendi nedeni olduğu görüşü saçma bir fikirdir. Örneğin, ağacın yaşlanmasıyla ağacın gövdesindeki halka sayıları artar; bu nedensel bir ilişkidir. Fakat, bu ağacın gövdesindeki halkaların artmasının nedeni halkaların artmasıdır demeyiz, bu bize bilimsel bir açıklayıcılık sağlamaz. Aynı şekilde, ağacın gövdesindeki halkaların ağacın yaşını temsil ettiğini söyleriz, ama ağacın yaşının kendi kendini temsil ettiğini söylemeyiz. Bu açıdan bakıldığında, BNK dönüşsüzlük özelliğini de sağlıyor dememiz gerekiyor.

III. Tartışma: Temsilin Özsel Özellikleri Neye ve Kime göre Belirleniyor?

Bütün bu anlatılanlardan sonra özel olarak BNK’ın NBK’ı, genel olarak ise NTK’ın BTK’ı tamamıyla altüst ettiğini ve bu benzerlikçi yaklaşımı geçersiz kıldığını düşünebilirsiniz ki zaten literatürdeki yaygın kanı da bu yöndedir. Lakin, ben gerçekte durumun hiç de böyle olduğu kanısında değilim. Bu bölümde, daha önceki bölümlerde geçen tartışma ekseninde kalarak kendi düşüncelerimi açıklamaya çalışacağım.

İlk önce, hem ilk bölümde hem de ikinci bölümde adı sıkça geçen temsilin şartlarına bakalım: simetrik-olmama; geçişsiz olma ve dönüşlü-olmama. Herhangi bir temsilin esasi özelliklerinden birisinin temsil eden ile temsil edilen arasında gerçekleşen temsil ilişkisinin hep simetrik-olmayan bir ilişki olduğu söyleniyor. Peki, bunu tam olarak neye dayanarak söylüyoruz? Hume’un nedensellik ilişkisi hakkında söylediğine benzer bir biçimde şu soruyu sorabiliriz: Temsil ilişkisi vuku bulduğunda bu ilişkinin içinde “doğal” bir biçimde simetrik-olmama özelliği içeriliyor mu, yoksa o simetrik-olmama özelliği zihinsel bir alışkanlık, sosyal bir uzlaşımından mı kaynaklanıyor? Bir örnekle aklımdaki soruyu biraz açmaya çalışayım. Nazım Hikmet bir ressamın karşısında saatlerce duruyor, bu esnada da ressam Nazım Hikmet’in bir portresini

çiziyor. Bir kere bu portrenin ortaya çıkması için Nazım Hikmet’in o ressam için saatlerce orada kıvıldamadan durması yeterli değil; aynı zamanda ressamın da Nazım Hikmet’in portresini çizme amacını, niyetini taşıması gereklidir. Bu süreç sonlandığında da “Bu resim Nazım Hikmet’i temsil ediyor” diyoruz. Fakat, “Nazım Hikmet’in kendisi kendi resmini temsil etmez” diyoruz. Peki ama böyle söylememizin nedeni nedir? Temsil eden ve temsil edilen arasında kurulan ilişki “Ben simetrik değilim” diye mi sesleniyor bize? Benim düşünceme göre, temsil ilişkisinin *bir çok türünde*¹⁷ simetrik-

¹⁷ Bu nokta, bu makalede öne sürülen düşüncenin anlaşılması için önemlidir. Benim bu makalede eleştirel olarak hedef aldığım literatürde şöyle bir iddia vardır: “Temsil ilişkisi, doğası gereği, simetriye kapalıdır. Diğer bir deyişle, herhangi bir temsil ilişkisinde simetrik bir ilişki bulunamaz”. Bu makalenin hakemlerinden birisi de bu görüşü paylaşmış ve şöyle bir eleştiri getirmiştir: “Uzlaşım bağlamında simetri ve dönüşlülük ilkelerinin ele alındığı bu argümanlarda bu ilkelerin aksinin mümkünlüğünün bu ilkeleri bizim nasıl tanımladığımızla ilgili olduğu iddia edilmiştir. Fakat, bu ilkelerin tanımları uzlaşımından gelmemektedir. Örneğin, temsilin simetrik olmaması temsil kavramının tanımından gelmektedir. ‘Re-presentation’ ile ‘Presentation’ kavramları bu bağlamda iç içe geçmiş gibi görünmektedir. Ayrıca temsil kavramı tanımı gereği sahi ve sahte ayrımını gerektirmektedir.” İlk önce, birkaç noktayı açıklığa kavuşturmak gereklidir: (a) “Temsil ilişkilerinin hepsi simetriye açıktır” diye bir iddiada bulunmuyorum; benim öne sürdüğüm iddia Anglosakson felsefe literatüründe sıkça karşılaştığım “Temsil ilişkisi, doğası gereği, simetriye kapalıdır” iddiasıdır. Genel olarak bu tezi savunan kişiler bu tezin temsilin bütün türleri (doğal temsil, zihinsel temsil, uzlaşım temsil, vs.) için doğru ve geçerli olduğunu iddia ederler. Benim bu makaledeki iddiam ise, temsilin en azından bazı türleri için bunun geçerli olamayacağı, dolayısıyla da bu tümel iddiadan vazgeçilmesi gerektiğidir. (b) İkinci olarak da şunu söylemek istiyorum: Temsilin en azından bazı türleri için simetriye açık olabileceğini (diğer sayfada) söylediğim iki nokta, yani zihinsel alışkanlıklarımız ve toplumsal kabullerimiz, pratiklerimiz birbirleriyle yakından ilintilidir. Toplumsal kabullerimizin bir kısmını ortak olarak paylaştığımız birtakım zihinsel alışkanlıklarımız oluşturuyor olabilir. Eğer zihinsel alışkanlıklarımızın bir kısmının temelinde de öğrenme sürecindeki öncelik-sonralık ilişkisi yatıyorsa ve temsil türlerinin bir kısmını (örneğin, uzlaşım temsil türlerinin bir kısmını) bu şekilde öğreniyorsak, bu türden temsil türlerinin temsil ilişkisini belirleyen uzlaşım haricinde daha derininde bir alt mekanizma olduğunu da iddia ediyorum. Demek istediğim, bazı uzlaşım temsil kuralları ve temsilsel tayinleri oluşturuyor olabilir, örneğin “şu kalem Hamlet’i temsil etsin” diye bir temsil tayini yaptığım durumda olduğu gibi. Bazı uzlaşım temsil durumlarında ise, o temsil ilişkisinin altında yatan neden olarak başka bir alt mekanizmadan söz edilebilir, öğrenme sürecindeki ardışıklık ilişkisi gibi. Metin içinde ayrıntıları ile bahsettiğim bu öğrenme sürecindeki ardışıklık ilişkisi ise bizim keyfi olarak belirlediğimiz bir uzlaşım değil, doğal bir süreçtir. (c) Temsilin simetrik olmamasının temsil kavramının kendisinden değil, bizim öğrenme sürecindeki yaşadığımız, yaşadığımız, beslediğimiz zihinsel alışkanlıklarımızdan ve toplumsal baskılardan kaynaklandığı düşüncesini savunuyorum. Ben (genel) temsil kavramının içine baktığım zaman, kavramın içinde simetrik-olmama özelliğini tanımlanmış/içerilmiş olarak görmüyorum. (d) ‘Re-presentation’ ile ‘Presentation’ kavramları şu aşamada hakemin yorumunda açık bir biçimde tanımlanmadığı için yorum yapmaktan sakınıyorum; zira filozofların kendi kavramsal terminolojilerine göre bu kavramlar çok farklı anlamlara gelebilir. Söz gelişi, Kant’ın bu kavramları kullanım biçimiyle başka bir filozofun bu kavramları kullanım biçimleri arasında benzerlik, bazı durumlarda farklılıklar bulunabilir. Bazı durumlarda ise, ‘Presentation’ ‘Representation’ yerine kullanılıyor olabilir. Örneğin, Frege’nin kullandığı biçimiyle “sunum kipi” (İng., “mode of presentation”) “nesnenin kendini temsil ediş biçimi” olarak da anlaşılabilir. (e) Son olarak, literatürde temsilin farklı türlerinden bahsedilir, genel olarak orijinal temsil (İng., “original

olmama özelliğini oraya yükleyen aslında bizim (i) zihinsel alışkanlıklarımız ve (ii) toplumsal kabul ve uzlaşmalarımızdan kaynaklanıyor.

İlkin toplumsal kabuller ve uzlaşılardan başlayalım. Toplumsal kabullerin ve pratiklerin farklı olduğu bir zihinsel topluluk düşünelim. Bizim topluluğumuzda temsil simetrik olmayan bir ilişki olarak kabul edilirken, diğer bir toplumda belki de bizim hiç düşünmediğimiz çok farklı bir sebepten dolayı temsil simetriye açık bir ilişki olarak görülebilir. Bu toplumda Nazım Hikmet’in kendisi de kendi resminin bir temsili olarak kullanılacak. Yani, Nazım Hikmet bir yandan kanlı canlı bir birey iken diğer bir yandan o toplum için bir temsil aracı olarak, üstelik de kendi resmini temsil eden bir araç olarak kullanılacak. Bu durumun mantıken ve metafiziksel olarak imkansız olduğunu düşünmüyorum. Eğer böylesi durumlar düşünülebiliyorsa ve böylesi durumlar en azından olanaklı olabilirse, o zaman temsilin aslında simetriye açık olabileceğini kabul etmemiz gerekiyor.

İkinci olarak ise, esasında bizim burada toplumsal pratiklerin arka planında yatan neden veya nedenleri araştırmamız gereklidir. Burada öğrenme sürecindeki ardışık olma ilişkisi toplumsal pratiklerimizi de düzenleyen bir alt mekanizma olarak görülebilir. Şöyle bir örnek bu mekanizmayı aydınlayabilir: Nazım Hikmet isimli varlık, Nazım Hikmet’in portresinden hep önce geliyor ve Nazım Hikmet’in yüzünü, cismini tanıyan bir kişiye Nazım Hikmet’in portresi gösterildiğinde bu kişi “Bu resim Nazım Hikmet’i temsil ediyor” diyecektir; yani suret her zaman aslından sonra gelecektir ve buna benzer diğer bütün durumlarda aynı süreç tekrarlanacağı için böyle bir yargı toplumsal bazda insanların zihinlerine yerleşmiş olacak ve temsil ilişkileri de bu şekilde öğrenilmiş olacaktır. Diğer bir deyişle, süreç hep bu şekilde işlediği için insanlarda bu zihinsel bir alışkanlık yaratacaktır. Buradan hareketle şöyle bir ilkeye sığındığımızı söyleyebiliriz: Herhangi bir resmin Nazım Hikmet’i temsil ettiğini söyleyebilmek için ilk önce Nazım Hikmet’i bilmem, tanımam şarttır; aksi takdirde o resim Nazım Hikmet’i bilmeyen

---

representation” ve bağlantılı olarak “authentic intentionality”) ve türetilmiş temsil (İng., “derived representation” ve bağlantılı olarak “derived intentionality”) diye bir ayrım yapılır. Fakat bu ikincinin sahte temsil olduğu anlamına gelmez; sadece ikincisinin aslında ilkinden türetildiği, birincisi olmadan ikincisinin de olamayacağı anlamına gelir. Bkz. Dipnot 25.

tanımayan bir insan için sadece herhangi bir insanı temsil edecektir. Peki ama, bunun aksi örnekleri düşünülemez mi? Yani, suretin öğrenme sürecinde ilk olarak gelmesi ve suretin temsil ettiği şahsın daha sonrasında tanınması? Diyelim ki bir kişi benim karikatürümü çizmiş ve beni hiç tanımayan, görmeyen birisi ilk önce benim bu karikatürümü görüyor. Sonrasında bu kişi ile aynı asansöre biniyoruz ve bu kişi benim karikatürümü daha önce gördüğü için birden bana sesleniyor “Siz şu karikatürdeki şahıs değil misiniz?” Dikkat edilirse bu öğrenme sürecinde suret ilk önce geliyor ve suretin temsil ettiği şahıs ise daha sonradan tanınıyor. Buradaki öğrenme süreci ters işlediğine göre, o zaman bu durumu tasvir ederken “O an için ‘Ben’ aslında karikatürümü bu süreç içerisinde temsil etmiş bulundum; yani ben o an için ve o kişi için bir temsil olarak kullanıldım, kendi karikatürümün temsili olarak” demek daha uygun düşmez mi? Eğer durum böyleyse, aslında temsilin simetrik-olmama gibi bir şartı evrensel düzeyde geçerli olmak zorunda değildir; çünkü her şey öğrenme süreçlerine ve bu öğrenme süreçlerindeki sıralamaya bağlı olarak değişebilir. Çoğu zaman, öğrenme süreçlerinde ilk önce asıl gelmiş ve daha sonrasında suret gelmiş olabilir. Buradan hareketle bir zihinsel alışkanlık geliştirmiş, daha sonrasında da bu zihinsel alışkanlık pek çok kişi tarafından paylaşıldığı için bunu toplumsal/evrensel bir pratik haline getirmiş olabiliriz ve bu yüzden de “Nazım Hikmet’in fotoğrafı Nazım Hikmet’i temsil eder; ama aksi mümkün değildir. Temsil simetriye açık bir ilişki olamaz” şeklinde bir tez ortaya atmış olabiliriz. Ancak bu tezin doğru ve geçerli bir tez olması için istisnasız bütün durumları kapsaması şarttır. Eğer öğrenme sürecinde asıl ve suret arasındaki önce olma durumu temsil ilişkisini belirleyen şartlardan birisi ise, en azından suretin asıl olandan önce geldiği bazı öğrenme süreci örnekleri üzerinden giderek temsil ilişkisinin bütün türlerinin simetriye kapalı olmadığını gösteren karşı-örnekler bulabilir ve bu karşı-örnekleri temel alarak bir karşı argüman geliştirebiliriz.¹⁸

Daha önceki bölümlerde verilen örneklerin önemli bir bölümü resim, fotoğraf, vb., sanatta kullanılan temsil araçlarından kaynaklanıyor. Aslında ister benzerlik

---

¹⁸ Bu paragraftaki düşünceyi bu makalenin önceki bir versiyonunu daha önce okuyan, yorum ve eleştirileri ile katkıda bulunan bir arkadaşımın fikrine borçluyum.

bağıntısı olsun ister nedensellik bağıntısı olsun, bütün bunların dışında temsilin ortaya çıkması için başka bir koşuldanda bahsetmek zorundayız: sanatçının yönelimsel tavrı, bu yönelimsel tavrın içerisinde gizli olan inanç, arzu ve niyet gibi yönelimsel haller ve toplumdaki genel uzlaşmalarımız.¹⁹ Bu bakımdan bakıldığında gerek benzerlikçi kuram gerekse nedenselci kuram temel bir hata içermektedir; çünkü özel olarak bir sanat eserindeki temsilin oluşmasında özellikle insan zihninin yönelimsel tavırları ve o insanın yaşadığı topluluktaki uzlaşmalar da esastir. Bu noktanın diğer bir mantıksal sonucu ise şudur: toplumsal uzlaşmalar toplumdanda topluma değişir; dolayısıyla esastında eğer simetrik-olmama özelliği bir toplumda genel kabuller neticesinde temsilin esastı ögesi iken, diğer bir toplumda bunun tam aksini de pekala görebiliriz. Bu bakımdan düşünüldüğünde, kendi yaşadığımız toplumdaki uzlaşmalaral pratiklerden hareket ederek temsilin doğası hakkında genel-geçer bir yargıya varmak, “temsilin doğasında simetri

---

¹⁹ Putnam’ın (1981) karınca örneğini hatırlayalım. Churchill’in varlığından, şekli şemalinden habersiz olan bir karınca ordusu kumun üzerinde Churchill’e büyük oranda benzeyen bir resmi tamamıyla tesadüfen çizmiş olabilir; fakat her ne kadar birebir bir benzerlik ilişkisi mevzu bahis olsa da bu benzerlik ilişkisinden hareketle karınca ordusunun kumun üzerinde bıraktığı eserin Churchill’i temsil ettiğini söyleyemeyiz. Putnam’ın bu örneğini kullanarak bir nedenselci olarak şöyle bir teze sığınabiliriz: Benzerlik ilişkilerinin hepsi temsil ilişkisi üretmek zorunda değildir; karınca ordusunun kum üzerindeki çalışması bu tezi iyi bir şekilde örnekler. İkinci bir adım atarak, yine nedenselci sezgilerimize güvenerek şu tezi öne çıkarabiliriz: Herhangi bir temsil ilişkisinin ayaklarını oluşturan temsil eden ile temsil edilen arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmalıdır; zira karınca ordusunun kumda bıraktığı izler ile Churchill arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı için esasten orada bir temsil ilişkisinin bulunmadığı söylenir. Şöyle bir olay tahayyül edelim: Bir ressam Nazım Hikmet’in yüz ifadesinden, karakterinden etkilenerek onu resmetme arzusuna kapılsın ve Nazım Hikmet’i de bu yönde ikna etsin. Artık ressamın atölyesinde ressam ve Nazım Hikmet’in bir zaman diliminde buluşmalarını daha önce gerçekleşen nedensel süreçlere bağlayabiliriz. Bir kişinin portresini çizme (akılsal) amacı da sonuçta bir (doğal) nedendir (Bkz. Davidson 1980). Dolayısıyla, bu odada halihazırda gerçekleşen resmetme olayının sanatçının resmetme arzusuna ve niyetine bağlı olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Nedenselci Kuram çok açık bir biçimde diğer kurama galebe çalmış görünüyor; çünkü burada vuku bulan olaydaki resmetme amacı en nihayetinde resim süreci bittiğinde ortaya çıkan temsil ilişkisinin zeminini oluşturacaktır. Fakat, aslında mesele burada çözüme kavuşmuyor. Diyelim ki Nazım Hikmet, ressamın bir anlık dikkatinden istifade ederek daha önce hınzır planına alet ettiği tek yumurta ikizi olan Fazıl Hikmet’i yerine geçiriyor. Bu hadiseden habersiz olan ressam hiçbir şeyden şüphelenmeden yarım bıraktığı portresine devam ediyor ve sonunda da işi bitiriyor. Peki, sanatçının amacı tek başına burada yeterli bir neden olarak kabul edilecek midir? Sanatçının amacında herhangi bir değişiklik yoktur, dolayısıyla *ona göre* sürecin sonunda bitirdiği portre Nazım Hikmet’in *benzersiz* bir temsili olacaktır. Ancak, eğer nesnel bir açıdan bakarsak burada tuhaf bir durumla karşı karşıyayız; çünkü ressamın amacının dışında başka bir takım olaylar da gerçekleşmiş durumdadır. Nesnel bir açıdan baktığımızda, *bir tane* portrenin *aynı anda* hem Nazım Hikmet’i hem de Fazıl Hikmet’i temsil ettiğini, en azından bir açıdan, söylemek zorunda kalmayacak mıyız? Ya da aslında zaman boyutunu içinde taşımayan bir nesne olan bu resim için bir zaman fragmanında sandalyede bulunan Nazım Hikmet’i, diğer bir zaman fragmanında sandalyede bulunan Fazıl Hikmet’i temsil ettiğini, yani farklı zaman dilimlerinde farklı iki kişiyi temsil ettiğini söylemek zorunda kalmayacak mıyız?...

yoktur, olamaz” demek çok yanlış bir yaklaşımdır. Temsil, evrensel bir biçimde simetrik-olmama özelliğini taşımak zorunda değildir.²⁰

Şimdi, temsilin ikinci koşulu olan geçişsizlik özelliğine bakalım. Önceki bölümde, BNK’ın geçişsizlik özelliğini nedensellik bağıntısı nedeniyle sağladığı, fakat NBK’ın bu koşul konusunda sınıfta kaldığı ifade edilmişti. İşin bence tuhaf tarafı ise şudur: Aslında aynı olmamakla birlikte benzer bir sorunun BNK’da da olduğunu söyleyebiliriz. Bazı durumlarda, bir nedenin bir sonuca, o sonucun da sonuçta başka bir şeyin oluşumuna neden olduğunu söyleriz; buradaki ilk nedenin de son oluşan olayda katkısı olduğu düşünüldüğünde buna nedensellik bağıntısı içindeki “dolayımllık özelliği” diyebiliriz. Bunu şu şekilde formüle edelim: Eğer A nesnesi B nesnesine neden oluyorsa, ve bunu takiben B nesnesi de C nesnesine neden oluyorsa, A nesnesinin de en azından dolayımllı olarak C nesnesine neden olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, ateş yakma olayının duman olayının ortaya çıkmasına ve duman olayının da etrafa koku saçması olayına neden olduğunu söylediğimizde, ilk gerçekleşen olay ve son gerçekleşen olay arasında dolayımllal bir nedensellik bağıntısı olduğunu dile getirmiş oluruz. Önceki bölümdeki bal arısının dansı ve nektar-zengini kaynağın bulunması arasında gerçekleşen nedensellik bağıntısı nedeniyle bal arısının dansının nektar-zengini kaynağın keşfini ve bulunulan mekana göre bu kaynağın uzaklığını temsil ettiğini söylemiştik. Buradaki örnekte de aynısını söylememiz gerekiyor, yani “duman ateşi temsil eder” dememiz gerekiyor. Fakat, üçlü olay arasında gerçekleşen nedensel bağıntı nedeniyle pekala şu da söylenebilir: “koku olayı, duman olayını temsil eder; duman olayı da ateşi temsil eder; ayrıca (dolayım nedeniyle) koku olayı hem duman olayını,

---

²⁰ Esasında temsilin simetrik olarak düşünülmesi için başka bir olanaklı dünya düşünmeye bile gerek yoktur; çünkü Auletta’nın (2002: 83-113) örneklerinde açıkça ortaya koyduğu gibi bizim toplumsal yaşamımızda temsil edilen ve temsil eden arasında simetrik bir ilişki pekala bulunabilir. Auletta şu örneği veriyor: Havaalanındaki pasaport kontrol noktasını düşünelim. Oradaki görevli polis memuru kontrol noktasının önünde duran kişinin gerçek kimliğini belirlemek için pasaporttaki resme bakıyor. Diyelim ki bu kişi başka bir kişinin pasaportunu çalmış ve pasaporttaki resim bölümüne kendi resmini yapıştırmış olsun. Polis memuru bir şekilde karşıda duran, kontrol edilen kişinin bilinen bir suçlu olduğuna dair bir şüpheye kapılıyor, karşıdaki kişinin yüzünü bilgisayarındaki İnterpol suçlular listesindeki resimlerle karşılaştırmaya başlıyor. Bu insanı daha önce hiç görmemiş olan bu polis memuruna göre, orijinal olan aslında İnterpol suçlular listesinde bulunan resim olacaktır. Karşıda duran kişi ile bu resim arasında eşleştirme mevzu bahis olduğunda ise şunu söylememiz gerekir: “Bu durumda gerçek insan açıkça bir resmin (doğru veya yanlış) temsili olarak anlaşılacaktır” (Auletta 2002: 91).

hem de ateşi temsil eder”. BNK, benzerlikçi görüşü şu bakımdan eleştirmişti: Benzerlik geçişli bir ilişkidir, halbuki temsil geçişliliğe izin vermez; yani Nazım Hikmet’in fotoğrafı Nazım Hikmet’i temsil eder, ama onun çok uzaklarda bir seyahat gerçekleştiren tek yumurta ikizi olan Fazıl Hikmet’i temsil etmez. Güzel, fakat BNK da benzer bir sorunun üstesinden gelmelidir; çünkü birisi çıkıp şu iddiada bulunabilir: temsil dolayımli bir ilişki de olamaz; çünkü eğer dolayım açk bir ilişki olsaydı temsil içerikleri de süratle çoğalır ve üstesinden gelinemez miktarda içerik oluşurdu ve biz bir yerde hangisinin hangisini, neyin neyi temsil ettiğini göremez hale gelirdik. Nedensellik bağıntısı bir dolayım içerir; dolayısıyla BNK da dolayımliar neticesinde oluşun içerik sorunu ile yüzleşmek durumundadır. Eğer BNK NBK’nı geçişsizlik ilkesini sağlamadığı gerekçesiyle suçluyorsa, “Nazım Hikmet’in fotoğrafı sadece ama sadece Nazım Hikmet’i temsil eder, o fotoğrafın tek temsil içeriği budur; aynı zamanda tek yumurta ikizi olan Fazıl Hikmet’i temsil ederek çoklu-içerik oluşturulamaz” diyerek suçluyorsa, o zaman BNK da benzer bir sorunla suçlanabilir: “Koku olayı hem dumanı temsil eder, hem de ateşi temsil eder” demek de çoklu-içerik oluşturmaktır.²¹ Bu yüzden, BNK’ın da en az NBK’ı kadar sorunlu olduğunu düşünüyorum.

Üçüncü olarak, benzerlikçi temsil görüşünün temsilin dönüşsüz olma şartını yerine getirmediği ve nedensel ilişkiler dönüşsüz olduğu için bu şartı nedenselci kuramın sağladığı iddia ediliyor. Açıkçası, temsil ilişkisinin neden dönüşsüz olması

---

²¹ Çoklu içerik sorunundan kurtulmak için nedenselci bir kuramcı, yakın neden-uzak neden veya direkt neden-dolaylı neden arasında bir ayırım yapmanın öneminden bahsedebilir. Böylelikle de, herhangi bir şeyin *B* sonucu gerçekleşen olayın *C* o yakın nedeni *B*’yi temsil ettiğini, o yakın nedene etki eden uzak nedeni *A* temsil etmediğini pekala söyleyebilir; yalnız bu yaklaşım *ad hoc* bir çözüm olacaktır ve beraberinde bu sefer başka sorunlara da sebep olabilir. Bu sorun ile bağlantılı olan diğer bir mesele de şudur: Nedensellik ilişkisini ifade ederken aslında biz özellikle bazı olayları ön plana çıkartırız ve arka plandaki bazı faktörleri geri plana iteriz. Örneğin, kibritin ateşlendiğini söyleriz; fakat aslında kibritin ateş alması için geri planda bazı şartlar da önemlidir; mesela oksijensiz bir ortamda istediğiniz kadar kibrit çakmaya çalışın ateş çıkmaz; kibritin kuru olması önemlidir; rüzgarın olmaması önemlidir; yağmurun yağmaması önemlidir; vs.. Dolayısıyla, kibritin ateş alması için aynı zamanda bu geri planda olduğu düşünülen olayların da ateş olayına neden olduğunu söylemek zorundayızdır. Buna metafizikte “arka plandaki nedensel olaylar” (İng., “background causal events”) deniliyor (Bkz., Lewis 1973: 556-567; Marmodoro & Mayr 2019; Mackie 1980) ve aslında herhangi bir olayın gerçekleşmesini “sadece tek bir nedene” indirgeyerek açıklamanın noksan yanını gösterirler. Nedenselci kuram, *ad hoc* bir çözüm arayışındayken, herhangi bir olayın gerçekleşmesi esnasında ön plana çıkartılan neden haricinde aynı anda diğer geri planda olduğu farz edilen nedensel faktörlere de değinmek ve bir çare bulmak zorundadır; çünkü bu nedensel faktörler dolaylı veya uzak olarak değerlendirilemez, bunlar ön planda olduğu düşünülen neden ile aynı anda vardılar.

gerektiği kanımca hiç de net değildir. Sanırım burada da yine toplum pratiklerinden ve normlarından hareketle bir genel-geçer kanıya ulaşılmak isteniyor. Yani, bizim toplumumuzda hiç kimseyi kendi kendinin temsili olarak kullanmıyoruz, dolayısıyla “hiç kimse veya hiçbir şey kendi kendisini temsil edemez” diyoruz. Temsil gerçekten de hep başka bir şeyleri temsil etmek için kullanılıyor olabilir, fakat temsilin doğasını sadece ve sadece sosyal alışkanlıklardan hareketle açıklamak ne kadar doğru bir yaklaşım olabilir? Burada aynı soru ile karşı karşıyayız: Temsil ilişkisinin doğasını incelediğimizde bu temsil ilişkileri “biz dönüşsüz ilişkileriz” diye mi sesleniyor bize?... Şöyle düşünüyorum: “Hiç kimse veya hiçbir şey kendi kendini temsil edemez” demek aslında en temel temsili tanıyamamaktan kaynaklanan bir hatadır; çünkü esasında her zihin sahibi varlık en basit türden düşünsel faaliyetinden²² en karmaşık türden düşünsel faaliyete²³ kadar bütün bu düşünme faaliyetlerinin arka planında sürekli işleyen bir düşünce yasası olan “özdeşlik yasası” vasıtasıyla düşüncesini sürdürebilir. Özdeşlik yasasını “a=a” olarak formüle edelim. Bu yasanın iki yönünü (aslında birbirleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır) ayrı ayrı ele alalım. İlkin, düşünmenin nesnesinin özdeşliğinden/aynılığından bahsedelim. Herhangi bir düşünme sürecinde *aynı* düşünceden bahsedebilmek için düşüncenin konusunu oluşturan düşünce nesnesinin sabit ve özdeş kılınması zaruridir; bu görevi zihnimizin arka planında gizlice, sürekli işleyen özdeşlik yasası ifa eder. Bir örnek ile açıklayalım: Diyelim ki bir kurbağa görüyorum ve bu kurbağa ile ilgili “*bu kurbağa yeşildir; bu kurbağa sineklerle beslenir; bu kurbağa havuzda yüzmeye bayılır*” gibi doğru veya yanlış bir takım düşünceler üretiyorum. Bu düşünceleri üretirken belirli bir zamanın geçtiğini de kabul edelim ve her bir düşünce için farklı zaman fragmanları (t_1 ; t_2 , t_3 ...) atayalım. Şimdi, biraz daha ileri giderek buradaki düşünce sürecini daha ayrıntılı bir şekilde betimleyebiliriz. Bu zaman zarfındaki farklı düşüncelerimizin konusu/nesnesi olan şeyin *aynı* kılınması şarttır; aksi takdirde biz *aynı* düşünce nesnesi hakkında farklı nitelikleri *o* nesneye atayarak düşünemez, dolayısıyla da konuşamazdık. Esasında buradaki süreçte, her ne

---

²² Ağırlıklı olarak bir duyumsama sonrasında edinilen yargılar (“Bu masa beyazdır”, “Bu sandalye ağırdır” “Ateşe dokunmak zararlıdır”, vb.,) örnek verilebilir.

²³ Duyudan bağımsız düşünebilme, matematiksel düşünme, felsefi düşünme, vb., düşüncenin daha karmaşık olduğu farz edilen düşünme türlerini kastediyorum.

kadar bilinç akışında açığa çıkarmasak da (belki de akıl sağlığımızın selameti için), şu düşünceler vardır: “ t_1 anında önümde duran bir kurbağa hakkında ‘*bu kurbağa yeşildir*’ düşüncesini ürettim; şimdi t_2 anındayım, şu an önümde duran kurbağa ile t_1 anında önümde duran kurbağa ile *aynı* kurbağadır, *aynı* kurbağanın bu sefer farklı bir niteliğinden bahsedeceğim ‘*bu kurbağa sineklerle beslenir*’; şimdi t_3 anındayım, şu an önümde duran kurbağa ile t_1 ve t_2 anında önümde duran kurbağa ile *aynı* kurbağadır, *aynı* kurbağanın bu sefer farklı bir niteliğinden bahsedeceğim ‘*bu kurbağa havuzda yüzmeye bayılır*’....” Burada aslında zihnimizin arka planında olan özdeşlik yasasının esasında bütün düşünsel faaliyetimizin metafiziksel zemini olduğunu anlamamız şarttır. İkinci olarak ise, bu zaman zarfında bu düşünceleri üreten öznenin de kendisini özdeş/aynı varlık olarak düşünmesini sağlayan da yine zihnimizin arka planında sürekli gizli bir şekilde işleyen özdeşlik yasasıdır. Yukarıda geçen düşüncelere ek olarak, aynı düşünce sürecinde bu sefer şu düşüncelerin varlığı yadsınamaz bir hakikattir: “ t_1 anında önümde duran bir kurbağa hakkında ‘*bu kurbağa yeşildir*’ düşüncesini *Ben* ürettim; şimdi t_2 anındayım, *Ben* t_1 anında o düşüncüyü üreten kişi ile *aynı* kişiyim, *aynı* düşünsel varlık olarak bu sefer *o* kurbağanın farklı bir niteliğinden bahsedeceğim ‘*bu kurbağa sineklerle beslenir*’; şimdi t_3 anındayım, *Ben* t_1 ve t_2 anında o düşünceleri üreten kişi ile *aynı* kişiyim, *aynı* düşünsel varlık olarak bu sefer *o* kurbağanın farklı bir niteliğinden bahsedeceğim ‘*bu kurbağa havuzda yüzmeye bayılır*’....” Bu düşünceleri üreten öznenin bu zaman zarfında *aynı* nesne hakkında düşünebilmesi, bu düşünceleri dile getirmesi için kendi benliğini özdeş olarak düşünmesi de metafizik bir zorunluluktur; aksi takdirde Benliğime ait olduğunu düşündüğüm *benim* düşüncelerim, bana ait olan temselsel içerikler olamazdı. Bütün bu tespitlerden hareketle şu tezi savunabiliriz: “[En azından insan türü için] **en temel temsil, düşüncenin nesnesinin ve düşünme faaliyetini gerçekleştiren öznenin belirli bir zaman zarfında aynı/özdeş olarak varsayılması ile gerçekleşir; üretilen diğer temsil türleri de en nihayetinde bu temel temsil türü nedeniyle varlığa gelirler.** Öyleyse, aslında “Hiç kimse veya hiçbir şey kendi kendini temsil edemez” tezi de doğru bir tez olamaz; çünkü en azından bazı durumlarda (mesela insana ait düşünsel faaliyetlerde ve bu düşünsel faaliyetlerin metafizik zemininde) açık açık dile getirilmese de kendi kendisini temsil eden bir Ben-

liğin ve bu Ben-liğin düşüncelerinde belirli bir zaman zarfında kendi kendisini temsil eden düşünce nesnelерinin varlığından bahsedebiliriz.²⁴

Bütün bunların dışında, BNK’ın formülasyonunda geçen “uygun ve doğru bir nedensel korelasyon” ifadesinin de açıklanmaya ihtiyacı olduğu kesindir. Uygun ve doğru bir nedensel korelasyon tam olarak ne anlama geliyor? Örnek olarak, nedensel bir ilişkiyi baz alarak temsil ilişkisini açıklayan felsefeciler çoğu zaman şu örnekleri kullanır: Ağacın gövdesindeki halkalar ağacın yaşını temsil eder; duman ateşi temsil eder; bal arısının dansı nektarın uzaklığını ve yerini temsil eder; vs. Peki, eğer buradaki ele alınan ölçüt sadece iki olay arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayalıysa, o zaman neden-sonuç ilişkisini tespit ettiğimiz her durumda orada bir temsil ilişkisinden de bahsetmek zorundayız. Beyaz bilardo topuna ıstaka ile vurduktan sonra, o bilardo topu kırmızı bilardo topuna vurmuş, sonra o da sarı bilardo topuna vurmuş ve diğer topu hareketlendirmiş olsun. Neden burada, örneğin şöyle demiyoruz: “Kırmızı bilardo topu beyaz bilardo topunu temsil ediyor”. Böyle bir söylemden özellikle kaçınmamızın bir sebebi var mıdır? Diyelim ki bilardo topları arasındaki nedensel ilişki bir süreklilik arz etmiyor. Bu tipten olaylara birinci tip neden-sonuç olayları diyelim. Karşımızdaki kişi şu iddiada bulunabilir: Bu tip olaylarda bir doğa yasası nedeniyle oluşan bir süreklilik olmadığı için temsil ilişkisi de bu durumlarda gerçekleşmez; bir temsil ilişkisinin ortaya çıkması için ateş-duman, ağacın halkaları-ağacın yaşı gibi olaylarda olduğu gibi doğal bir süreklilik (ikinci tip neden-sonuç olayları) olması şarttır. Fakat, aslında bu ayrım bile esas olan sorunu ortadan kaldırmıyor. Cummins’e göre (1989: 36) buradaki mesele çok daha derin bir sorundur. İki olayı karşılaştıralım: (i) Bir özne, etrafında bulunan beyaz nesnelere etkilenerek zihninde bir beyazlık ideası oluşturuyor ve ne zaman bir beyaz nesne algı alanında ortaya çıksa bu beyazlık ideası canlanıyor ve bu öznenin zihnindeki beyazlık ideası vasıtasıyla dışarıdaki beyaz nesnelere temsil edilmiş oluyor, zihnindeki beyazlık ideası ve dışarıdaki beyaz nesnelere arasında nedensel bir korelasyon vardır; (ii) diğer yandan, güneş yanıkları ve ultraviyole ışınlarına aşırı maruz kalma arasında da

---

²⁴ Temsilin dönüşsüzlük şartına yönelik sunduğum ikinci eleştiride Aristoteles (1996) ve Kant’ın (1999) kimi düşüncelerinden istifade ettiğimi belirtmek isterim. Ayrıca, bu makaleyi okuyan, eleştiri ve tartışmaları ile bu düşüncelerde katkısı olan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

nedensel bir korelasyon vardır; fakat güneş yanıkları (kendi başlarına) ultraviyole ışınlarına aşırı maruz kalmayı temsil etmez (Cummins 1989: 36). Eğer her iki durumda da doğa yasası hükmünde nedensel bir korelasyon ve süreklilikten bahsediliyorsa, neden ilkinde bir temsil ilişkisinden bahsederken ikincisinde bir temsil ilişkisinden bahsetmiyoruz? Sonuçta, her iki durum da öyle bir defa gerçekleşen bir neden-sonuç ilişkisi olmayacaktır, ikisi de bu bakımdan bakıldığında süreklilik arz eden bir nedensel korelasyon şartını sağlamış bulunacaktır.²⁵

IV. Sonuç

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Sanılanın aksine Nedenselci Temsil Kuramı aslında Benzerlikçi Temsil Kuramı'na galebe çalmamıştır. Temsil ilişkisine dair sunulan ölçütler, yani (i) simetrik olmama, (ii) geçişsiz olma, (iii) dönüşsüz olma özellikleri genel olarak bütün temsil türlerinde geçerli olmak zorunda değildir. Bu temel özellikler konusundaki kuşkularımı ve eleştirilerimi ayrıntılı bir biçimde dile getirmeye çalıştım. İlk eleştirimde, toplumsal pratiklerimiz ve zihinsel alışkanlıklarımız üzerinde durarak ve bu doğrultuda karşı örnekler kullanarak temsilin bazı durumlarda simetriye açık olabileceğini göstermeye çalıştım. İkinci eleştirimde, geçişsizlik şartını yerine getirme konusunda Nedenselci Kuram'ın da en az Benzerlikçi Kuram kadar sorunlu olduğunu dile getirmeye çalıştım. Nedensel dolayım meselesi yüzünden Nedenselci Kuram da sorunlu bir hale gelir; çünkü Benzerlikçi Kuram'ın içerisinde yer alan çoklu içerik sorunu [bu sefer farklı bir nedenle, yani nedensel dolayım nedeniyle] Nedenselci Kuram içerisinde de ortaya çıkar. Son olarak ise, temsilin dönüşsüzlük özelliğine sahip olduğu görüşünün aslında en temel temsil türünü görememekten kaynaklandığını iddia

---

²⁵ Cummins'e göre, nedenselci sezgileri oldukça güçlü olan Locke bu türden bir sorunu bertaraf etmek için “bilişsel bir fonksiyon” a başvurmuştur. “Korelasyon bir temsildir ancak temsil eden (idea veya sembol veya her neyse) doğru türden bir bilişsel işleve sahip olduğu zaman.” (Cummins 1989: 36). Burada, zihin sahibi varlıkların bilişsel kapasiteleri nedeniyle beyin ve beynin dışında olan bir olay arasındaki nedensel korelasyon temsil ilişkisi ile sonuçlanır; fakat işin içerisinde bir zihin olmadığı zaman herhangi bir temsil ilişkisinin de gerçekleşmeyeceğini, nedensel korelasyon güçlü olsa bile o korelasyonun diğer ayağında bir beyin olmadığı sürece herhangi bir temsil ürününün ortaya çıkamayacağını söylemiş oluruz. Dretske ve diğerleri ise, aslında “zihinsel temsiller” diye adlandırılan temsil türlerinin de en nihayetinde “doğal temsiller” kategorisi altında değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek bu bahsi geçen görüşe karşı çıkarlar (Bkz. Dretske 1988; Dretske 1995; Fodor 1987; Fodor 1992; Millikan 1984; Millikan 1989; Papineau 1987; Papineau 1993).

ettim. Benim görüşüme göre, en temel temsil, düşüncenin nesnesinin ve düşünme faaliyetini gerçekleştiren öznenin belirli bir zaman zarfında aynı/özdeş olarak varsayılması ile gerçekleşir; üretilen diğer temsil türleri de en nihayetinde bu temel temsil türü nedeniyle varlığa gelirler. Söz gelişi, herhangi bir zihinsel varlığın *cogito* ediminde kendi kendisini temsil eden bir Ben-liğin ve bu Ben-liğin düşüncelerinde belirli bir zaman zarfında kendi kendisini temsil eden düşünce nesnelерinin varlığından bahsedebiliriz. Bu temsilin en yalın halinin dönüşlü olduğunu gösterir. Bütün bu eleştirilerden sonra ise şu tespitte bulunuyorum: Benzerlikçi Temsil Kuramı başka nedenlerden dolayı kusurlu hatta yanlış da olabilir, fakat Nedenselcilerin öne sürdüğü örneklerin ve tezlerin hiç birisi bunu kanıtlayamıyor.²⁶

---

²⁶ Özellikle NBK ve BNK arasındaki bu üç tartışma noktasına odaklanmayı tercih ettim. Bunların dışında özellikle nedenselci sezgiler ile hareket eden filozofların oluşturdukları kuramlarda bu kuramları tehdit eden ve acil çözüm bekleyen iki sorun daha vardır: (i) yanlış temsil sorunu (İng., “problem of misrepresentation”) ve (ii) ayrıştırıcı içerik sorunu (İng., “problem of disjunction”).

KAYNAKÇA

ARISTOTELES (1996). *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

AULETTA, Gennaro (2002). “Is Representation Characterized by Intrinsicity and Causality?”, *Intellectica*, 35(2): 83-113.

AULETTA Gennaro (2003). “Language, Sign and Representation: An Answer to Stewart, Laurent, Reboul and Palma”, *Intellectica*, 36-37: 401-417.

BARTELS, Andreas (2006). “Defending the Structural Concept of Representation”, *Theoria*, 21/55: 7-19.

CUMMINS, Robert (1989). *Meaning and Mental Representation*, Cambridge, London: MIT Press.

CUMMINS, Robert (1996). *Representations, Targets and Attitudes*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

DAVIDSON, Donald (1980). “Actions, Reasons and Causes”, *Essays on Actions and Events*, pp. 3-19, Oxford: Clarendon Press; New York: Oxford University Press.

DENNETT, Daniel C. (1978/1998). “Artificial Intelligence as Philosophy and as Psychology”, *Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology*, pp. 109-126, Cambridge, Mass.: MIT Press.

DRETSKE, Fred I. (1988). *Explaining Behavior: Reasons in a World of Causes*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

DRETSKE, Fred I. (1995). *Naturalizing the Mind*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

FODOR, Jerry A. (1987). *Psychosemantics: The Problem of Meaning in the Philosophy of Mind*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

FODOR, Jerry A. (1992). *A Theory of Content and Other Essays*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

FRENCH, Steven (2003). “A Model-Theoretic Account of Representation (Or, I Don’t Know Much about Art... but I Know It Involves Isomorphism)”, *Philosophy of Science*, 70(5): 1472-1483.

GOODMAN, Nelson (1969). *Languages of Art: An Approach to a Theory of Symbols*, London: Oxford University Press.

KANT, Immanuel (1999). *Critique of Pure Reason*, trans. and ed. by Paul Guyer and Allen W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press.

LEWIS, David (1973). “Causation”, *The Journal of Philosophy*, 70(17): 556-567.

MACKIE, J. L. (1980). *The Cement of the Universe: A Study of Causation*, Oxford: Clarendon Press.

MARMODORO, Anna & MAYR, Erasmus (2019). *Metaphysics: An Introduction to Contemporary Debates and their History*, New York: Oxford University Press.

MILLIKAN, Ruth (1984). *Language, Thought and Other Biological Categories: New Foundations for Realism*, Cambridge, Mass.; London, England: MIT Press.

MILLIKAN, Ruth (1989). “Biosemantics”, *Journal of Philosophy*, 86(6): 281-297.

O’BRIEN, Gerard & OPIE, Jon (2004). “Notes Toward a Structuralist Theory of Mental Representation”, *Representation in Mind: New Approaches to Mental Representation*, ed. by Clapin, Staines and Slezak, pp. 1-20, Amsterdam; Boston: Elsevier.

PALMA, Adriano (2003). “On Gennaro Auletta on Representations”, *Intellectica*, 36-37: 397-399.

PAPINEAU, David (1987). *Reality and Representation*, Oxford, UK; Cambridge, USA: Blackwell.

PAPINEAU, David (1993). *Philosophical Naturalism*, Oxford, UK; Cambridge, USA: Blackwell.

PUTNAM, Hilary (1981). *Reason, Truth and History*, Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press.

REBOUL, Anne (2003). “Much Ado about Nothing: a Commentary on Auletta’s Paper”, *Intellectica*, 36-37: 389-395.

STRAWSON, Galen (2018). *Things That Bother Me: Death, Freedom, the Self, Etc.*, New York: New York Review of Books.

WITTGENSTEIN, Ludwig (1953/1986). *Philosophical Investigations*, trans. by G. E. M. Anscombe, Oxford: Basil Blackwell.